

Saateks

Ajakirja Methis asutamisest Tartu Ülikooli kultuuriteaduste ja kunstide instituudi eesti kirjanduse ja teatriteaduse õppetooli ning Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolise Arhiivi koostöös täitub tänava sügisel kümme aastat. Selle pika ajaga oleme välja andnud viisteist köidet, käesolev number on üheksateistkümmes. Statistika jäägu pealegi siinkohal poolikuks, vahest ainult artiklite koguarvu võiks nimetada – kümne aasta vältel on ajakirjas ilmunud 198 kaastööd eesti kirjanduse, teatriteaduse ja kultuuriuuringute alalt. Ajakiri on olnud ja on jätkuvalt avatud sellistele interdistsiplinaarsetele käsitlustele, mis jäävad väljaku- junenud reptertuaariga akadeemiliste ajakirjade temaatilisest ulatusest välja. Toimetuse postkasti on jõudnud kaastöid *humaniora* kogu avaralt väljalt – semiootika, filosoofia, folkloristika ja keeleteaduse alalt, tingimuseks seotus kirjanduse või artistliku kultuurivaldkonnaga. Ajakiri püüab jääda avatuks, uut teoreetilist mõtlemist otsivaks ja rajavaks ka tulevikus.

Teiseks vankumatuks suunitluseks on kirjanduse ja teatriteaduse inter- ja transdistsiplinaarsete äärealade kaardistamine, mis on seda raskem, kuivõrd vastavat tänapäevast eestikeelset sõnavara ja mõistestikku pole veel kujunenud, see on samasugune värske kündmata keelepõld, mille leidis eest sada aastat tagasi Noor-Eesti kultuuri- ja keeleuendusest äratatud uue vaba Eesti esimene haritlaspõlv. Ajakirja Methis vankumatuks missiooniks on olnud ja on jätkuvalt eesti teaduskeele arendamine – loominguine ja tunnetuslik, mõtlemise, mõistmise ja teadmusloome protsess. Ning kummaline on vaadata praegu, Methise kümneaastase toimetuskogemuse pagasiga tagasi ning meenutada, kui teravalt aktuaalne oli eesti teaduskeele küsimus meie ajakirja asutamisel aastal 2007. Arvamuse vastu, et see tõeline ja arvestatav „kõrgetasemeline teadus“ saab olla vaid ingliskeelne, saab argumenteerida Euroopa Liidu aluspõhimõtetega, milles liikmesriikide kõiki keeli koheldakse võrdseina – juhul kui kahest aastasajast eestikeelsest rahvuskultuurist ning sajast aastast eestikeelsest kõrgkultuurist ja -haridusest meie kultuuriskeptikute jaoks ei piisa.

Ajakirjas Methis on eestikeelse teaduskeele pidevas arendamises erilise tähtsusega olnud rubriik „Teooriavahendus“. Siin on avaldatud *humaniora* valdkonna krestomaatiliste, ent ka uusi uurimissuundi avavate teooriaartiklite tõlketekste koos asjatundlike saatesõnadega. Näiteks on selles ilmunud teedrajavad artiklid Harald Bloomilt, Philippe Lejeune'ilt, David C. Moore'ilt, Geralt Genette'ilt, Eduard Saidilt, Juri Lotmanilt, Erich Auerbachilt – kui nime- tada vaid kõige tuntumaid.

Teie lugemislaua oleva vabanumbri teooriavahenduse rubriik on erakordne. Siinkohal peame tänama Epp Annust, kes vahendas siinsesse ajakirjanumbrisse verivärske, käesoleva aasta märtsis ajakirja Cultural Studies veebiversioonis ilmunud Sussexi ülikooli kultuuriuuringute professori Ben Highmore'i artikli „Aesthetic matters: writing and Cultural Studies“, mille üheks eesmärgiks on juhtida tähelepanu ka justnimelt sellele, kuidas ja millises laadis kirjutada, millist väljendusviisi kasutada. Highmore'i artikli vahendamisel eesti keelde andis oma

parima Tiina Ann Kirss – tema eestikeelsed vasteleiid originaalartikli väljakutsuvatele sõnamängudele väärivad eredat esiletõstmist. Siinkohal tahaks lugejale aimu anda sellise tõlketöö kogu keerukusest ja vastutusest ning tõlkija loal ära tuua tema arutluse Ben Highmore'i stiili üle erakirjavahetusest käesoleva vabanumbri koostajaga:

Esitad raskeid küsimusi. Mu meelest ei ole Highmore'i tekst sugugi kerge ja elegantne: sõnavara ja kontseptuaalne riistvara on väga kompleksed. „Mõtteklotside“ kompositsioon tuleneb Highmore'i soovist praktiseerida neid vorme, mida ta tutvustab, neid vorme, mis tema meelest sobivad kultuuriuuringutele. Ta püüab vältida „meta“-tasandi suveräänsust – kuigi ta kasutab seda vahetevahel. Ta soovib ka jagada oma muresid humanitaarteaduste pedagoogika kohta kõrgkoolis. Minu jaoks üks olulisem sõnum, mis kindlasti sellest artiklist kõlama jääb, on Highmore'i refleksioon Mulvey ja Bourdieu õpetamise kohta. Veel üks oluline tähelepanek/lähtekeht on Highmore'i respekt suulise keele ja suuliste vormide vastu: intervjuu, „populaarne realism“. Tema kirjutamisviis on avatud kõnekeelele. Eesti keelde tõlgituna paratamatult tõuseb register. Mitte ainult akadeemiline eesti keel ei ole palju formaalsem, vaid ka eestlaste kõnekeel seondub rahvaga, kes on palju kinnisem, emotsionaalselt napisõnalisem. Niisiis kaob tõlkes ära suur osa Highmore'i rõõmust ja bravuurist. Stuart Halli intervjuu tugevad tonaalsused muutuvad eesti keeles palju vähem nüansseerituks.

Mulle tundub, et „suupärastamine“ ei tuleks selle artikli tõlke suhtes välja. Pigem võiks Highmore'i mitmevormilisus ja alaosade üllatav erinevus mõjutada positiivselt teadusloomet meie keeleruumis.

Siinkohal tuleb tänu avaldada ka Ene-Reet Soovikule, kelle asjatundlikud tähelepanekud aitasid Ben Highmore'i igas mõttes teedrajava artikli tõlke viimistlusele palju kaasa.

* * *

Teie ees olevas, juba viiendas kõikidele kaastöödele avatud vabanumbris on lisaks teooriavahendusele avaldatud seitse värsket originaaluurimust valdkondlikult laias diapasoonis: eesti diasporaakogukonna kultuuripraktikast, teatri- ja tõlketeadusest kuni kirjandus- ja kunstifilosoofiani. Artiklitega võrdväärnes mahus on siinses vabanumbris arhiivileid.

Käsitledes eesti pagulaskultuuri suhteid kodumaaga, avab vabanumbri Triinu Ojamaa artikkel „Festivalide funktsioon kodu- ja eksiileesti kultuurisuhtluse kujunemisloos“. Kultuurifestivalid on võõrsil elavatele eestlastele olnud oluline vahend vaimse sideme säilitamiseks oma päritolumaaga, kuid kuni 1988. aastani olid mitmel mandril toimunud eesti päevadeks nimetatud üritused kodueestlastele suletud – nii eksiilühiskonna poliitiliste seisukohtade kui kodueestlaste piiratud tegutsemisvabaduse tõttu. Artikli fookuses on 1983. aastal Göteborgis toimunud Estivali korraldajate katsed kutsuda festivalile osalejaid ka Eesti NSVst, sooviga koondada kogu eesti rahvast tervikuna.

Hea meel on avaldada folklorist Anneli Barani artiklit „Vellerismist – ühest erilisest väikevormist“, mis avardab kultuuriuurimise välja hoopis ootamatu nurga alt. Artikkel käsitleb humoorikad ütlusi, mida lihtsustatult võib kirjeldada skeemiga „A, ütles B, kui toimus C“ ning mis on saanud nime *vellerism* Charles Dickens'i romaani „Pickwick-klubi järelejäanud pabe-

rid“ (1836–1837) tegelaskuju järgi ja rahvusvahelist tuntust kogunud teose tõlgete kaudu paljudesse keeltesse (eesti keeles 1948). Tutvustades vellerismi senist uurimislugu, annab autor ülevaate selle väikevormi levikust maailma eri paigus ka palju varasematel aegadel. Lähemalt vaatleb ta vellerismide jõudmist eestikeelsesse trükisõnasse peamiselt saksa keelest tõlgitud materjali vahendusel 19. sajandi lõpu kalendrikirjanduses.

Tõlkimise teemat viib edasi Karin Sibula artikkel „Teatrietenduste sünkroontõlkest eesti keelest vene keelde aastatel 1944–1991“ – tegu on jätkuga autori senistele põhjalikele Eesti tõkeloo alastele uurimustele (vt ka Methis nr 15). Teatritõlke alalt leidub eelnevalt uurimusi etenduste tõlkimisest viipekeelde ning need on ka artikli teoreetiliseks taustaks ja terminoloogia lähtekohaks. Empiiriliseks materjaliks on intervjuud Eesti teatritõlkidega ning kirjalikud dokumendid käsitletavast perioodist. Staažikate teatritõlkide meenutustest ilmneb, et lisaks suurepärasele lähte- ja sihtkeele valdamisele peab tõlk tundma hästi nii näidendi teksti kui näitlejate mängu nüansse, võõrkeelset publikut rahuldav tõlge sünnib reaalselt, iga etenduse jooksul uuesti.

Ootamatu rakursi alt analüüsib nukuteatrikunsti eripära Maria Usk artiklis „Unikaalne ja universaalne nukuteatrikunsti“. Ta selgitab nukuteatrikunsti toimimist nukumõtlemise mõiste kaudu, mis kujutab endast esemete vaatamise või näitamise viisi, milles need on animeerimise tulemusena aktiivsed. Animeeritud esemest tulevad võimalused avardavad tema sõnul ühelt poolt näitekunsti piire, teiselt poolt pakuvad kultuuriuurijale ainet materiaalse kehalisuse sidumiseks vaimsete mõõtmetega, kuna nukk on vaimset sõnumit kande võõrsiline objekt, ühenduslülid elusa ja elutu, näiva ja tõelise vahel.

Teatrikunst on teemaks ka Sven Karja artiklis „Eesti teatrite repertuaari koostamise põhimõtted 1986–2006“. Võttes aluseks Hollandi kultuuriteoreetiku Hans van Maaneni skeemi kunsti-ilma funktsioneerimisest sotsiaalsel tasandil, jagab autor suurte ühiskondlike muutuste aastatel Eesti teatrite repertuaari kujundanud tegurid seitsmesse alarühma. Repertuaari muutustes kajastub NSV Liidu kui totalitaarse riigi kontrolli alt vabanemine ning turumajanduse tingimustega kohanemine, kunstilise koodi komplitseerumine ja kunsti kokkukulamine meelelahutustööstusega, sihtgruppide muutumisega arvestamine ning kultuuri ühiskondliku positsiooni teisenemine.

Eesti kirjandust eelnevalt käsitletud perioodist pisut varasemal ajal käsitleb Eliisa Puudersell vaatenurga poolest põnevalt kreatiivses artiklis „*M-äng* Mati Undi „Tühirannas“ ja „Via regias““. Mõiste *m-äng* kui modernismi ängi – tähenduseta maailma painet – ning postmodernismi piiranguteta mängu ühendav konstruktsioon avab võimaluse läheneda ka Mati Undi modernismi ja postmodernismi vahel seisvatele teostele, mille kirjutamise aegne kultuurikontekst sisaldas samuti piiripealsuse elemente. Autor näitab, kuidas „Tühirannas“ on ängi omaksvõtt võimalik ainult mängulise eneseirooniaga, „Via regias“ mängitakse ängi arvelt, lõpetades absurdis.

Artiklitest on viimaseks Marek Voldi „Kunst kui tundenakkus: Lev Tolstoi kunstidefinitsioon analüütilises perspektiivis“, mis käsitleb Tolstoi 1898. aastal ilmunud ja juba samal aastal ka ingliskeelses tõlkes trükki jõudnud traktaadi „Mis on kunst“ retseptiooni anglo-ameerika kunstifilosoofide seas. Autor toob ära Tolstoi kunstidefinitsiooni ja selle põhimõistete kanoonilise tõlgenduse ning analüüsib sellele esitatud etteheidete paikapidavust. Ta järeldeb, et Tolstoi kunstiteooria kriitika ekstensionaalse adekvaatsuse põhjal ei ole aluseta: definitsioonis esitatud tingimused ei ole kõik kunstiteose määramisel tarvilikud ega koosvõetuna selleks piisavad – ent see ei pruukinudki olla Tolstoi määratluse eesmärk.

Teoriavahenduse rubriigis ilmub niisiis Briti kultuuri-uuringute juhtfiguuri Ben Highmore'i artikkel, mis on saanud eestikeelses tõlkes pealkirjaks „Esteetiline on oluline: kirjutamine ja kultuuriuuringud“. See on mõtisklus kultuuri uurimise võimaluste üle meie kaasajal, mis, nagu ülalpool juba öeldud, esitab küsimusi, kuidas ja millises laadis kultuurist kirjutada ning millele sealjuures tähelepanu pöörata. Epp Annus tutvustab artikli saatesõnas „Ben Highmore ja esteetiline uurijateadlikkus“ Highmore'i varasemaid uurimusi ning sedastab tema artiklit kommenteerides, et selle lugemisel võib tekkida küsimus, kas ei vii esteetiline lähenemine uurijatööle meid välja ilukirjanduse juurde. Ta kutsub üles kaasa minema diskussiooniga uurijaesteetika võimalustest ning liigdistiplineeritud akadeemiliste lähenemiste piiratusest.

Arhiivileiu rubriigis tutvustab Airi Liimets huvitavat epistolaarset materjali Teise maailmasõja aastatest ja sellele järgnenud ajast. Artiklis „Enn Koemetsa kirjad Heino Liimetsale 1942–1963 ehk kuidas on kasvatatud teadlaseks“ analüüsib ta kasvatusteadlase Enn Koemetsa kirju õepoeg Heino Liimetsale, kellest sai hiljem samuti pedagoogikaõppejõud ja akadeemik. Kirjades võib tähele panna Koemetsa teoreetilisi seisukohti õppimisest ja õpetamisest ning nende rakendamist eesmärgiga kasvatada õepojast teadlast ja õppejõudu. Tervikuna ja koos kommentaaridega ilmuvad kuus Koemetsa kirja aastatest 1942–1943.

* * *

Koostaja ja toimetaja tänavad veelkord teoriavahenduse artikli eest professor Ben Highmore'i ja Epp Annust, tõlkepähkli katkihammustamise eest Tiina Ann Kirssi ja tõlke toimetamise eest Ene-Reet Soovikut. Selle numbriga tuumaks on vaieldamatult ka artiklid, suurim tänu kõigile autoritele kannatlikkuse ja suurepärase kööstöö eest toimetusega. Meie tänusõnad kuuluvad ka ingliskeelsete kokkuvõtete tõlkijale Marika Liivamäele ja toimetajale Joseph Engele, kes on loodetavasti nõus koostööd ajakirjaga jätkama. Täname asjatundlike ja põhjalike kommentaaride eest ka siinse interdistsiplinaarse vabanumbri artiklite kuutsteitsentsenti – usume, et võime seda teha kõikide autorite nimel.

Head lugemist soovides ja uusi kaastöid ootama jäädes

Marin Laak, Kanni Labi